

**Inventariserend veldonderzoek - karterende
fase**

**De Slagenweg 13,
Zuidwolde, gemeente De
Wolden (DR).**

**LAAGLAND
ARCHEOLOGIE**

juli 2022

Versie 2 (definitief)

In opdracht van:
J. Jonkman

Colofon

v3.1

Laagland Archeologie Rapport 922

Inventariserend veldonderzoek - karterende fase De Slagenweg 13 te Zuidwolde, gemeente De Wolden (DR)

Auteur: Erwin Brouwer

In opdracht van: J. Jonkman

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: definitief

Controle: E.W. Brouwer

Autorisatie: E.W. Brouwer

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie BV
Virulyweg 21F-G
7602 RG Almelo

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 75251876

© Laagland Archeologie BV, Almelo, juli 2022

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie BV aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting

Laagland Archeologie heeft in juni 2022 een Inventariserend veldonderzoek - karterende fase uitgevoerd aan De Slagenweg 13 te Zuidwolde. Het onderzoek vond plaats in verband met de ruimtelijke procedure rondom de bouw van een nieuwe woning met schuur. Het onderzoek is uitgevoerd conform protocol SIKB KNA 4003.

In een eerder stadium is een archeologische bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek – verkennende fase uitgevoerd. Op basis van het bureauonderzoek geldt voor een plangebied een hoge verwachting op resten uit de periode Laat-Paleolithicum – Vroeg-Neolithicum. Voor de periode Laat Neolithicum tot en met de Vroege middeleeuwen geldt een middelhoge verwachting en voor de periode Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe Tijd geldt een lage verwachting. Tijdens het verkennend booronderzoek is een overwegend intact podzolprofiel aangetroffen, waardoor de verwachting op archeologische resten gehandhaafd blijft.

Het hier uitgevoerde karterend booronderzoek heeft tot doel archeologische vindplaatsen op te sporen. Hiertoe zijn verspreid in het toegankelijke deel van het plangebied karterende boringen gezet. Relevante lagen van de boorkernen zijn gezeefd op archeologische indicatoren. In dit stadium is karterend booronderzoek de meest efficiënte onderzoekswijze om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen.

Tijdens het karterend booronderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Daarom kan worden aangenomen dat in het plangebied geen archeologische resten aanwezig zijn.

Op basis van de resultaten van het veldonderzoek wordt geadviseerd geen archeologisch vervolgonderzoek in het plangebied uit te voeren en het plangebied vrij te geven voor het aspect archeologie.

Dit advies is overgenomen door de bevoegde overheid, de gemeente De Wolden. De gemeente wordt herin vertegenwoordigd door mevr. M. Montforts, Libau.

Mochten tijdens de werkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, of resten waarvan redelijkerwijze kan worden vermoed dat het om archeologische resten gaat, dan geldt op grond van de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE, www.cultureelerfgoed.nl).

Samenvatting	3
1 Inleiding	5
1.1 Aanleiding onderzoek	5
1.2 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	5
1.3 Administratieve gegevens	6
1.4 Huidige situatie en toekomstig gebruik	8
1.5 Gemeentelijk beleid	8
1.6 Onderzoeksdoel	9
2 Samenvatting eerder onderzoek	10
3 Veldonderzoek	11
3.1 Beschrijving onderzoeksmethodiek	11
3.2 Resultaten: lithologie, lithogenese en bodemontwikkeling	11
3.3 Resultaten: archeologie	12
4 Conclusie en verwachting	13
5 Selectieadvies	14
literatuur	15
BIJLAGE 1 AMZ-cyclus	16
BIJLAGE 2 Archeologische perioden	17
BIJLAGE 3 Boorpuntenkaart veldonderzoek	18
BIJLAGE 4 Boorstaten veldonderzoek	19
BIJLAGE 5 Verklarende woordenlijst	25

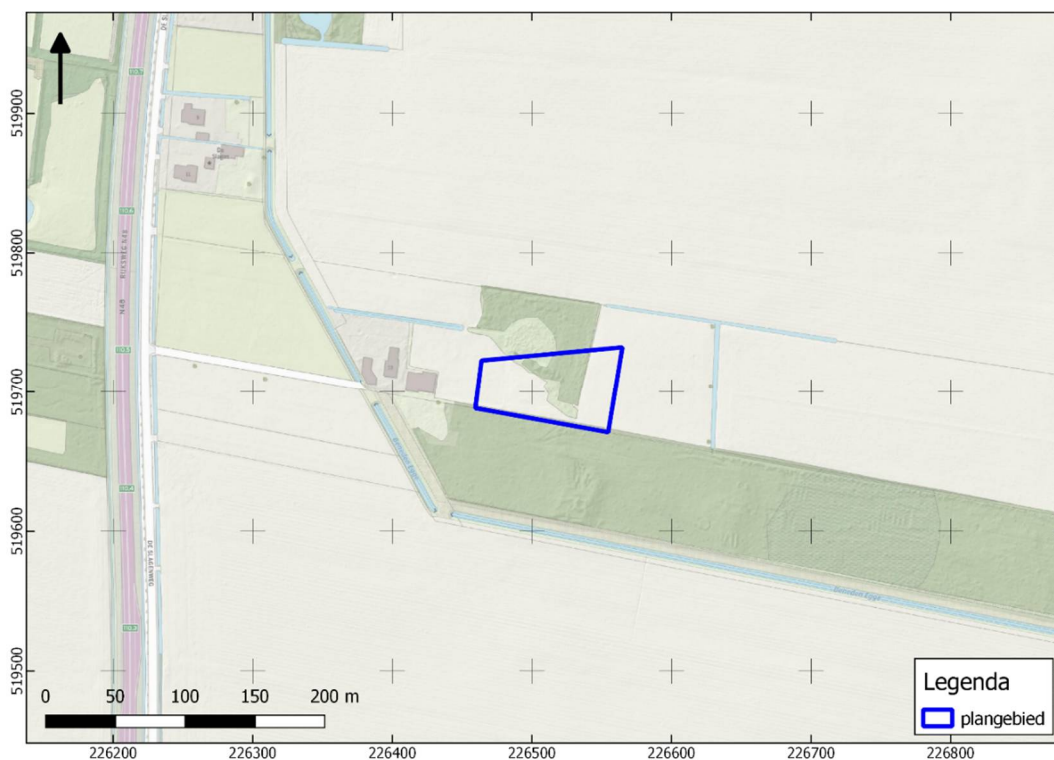
HOOFDSTUK 1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De aanleiding voor het onderzoek vormt de geplande bouw van een nieuwe woning met schuur aan De Slagenweg 13 te Zuidwolde, gemeente De Wolden (DR). Hiertoe is een bestemmingsplanwijziging vereist. De gemeente De Wolden heeft een eigen archeologiebeleid. Op basis van het bestemmingsplan dient archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden om aan te tonen dat eventueel aanwezige archeologische waarden niet onevenredig worden of kunnen worden geschaad door de geplande bouwactiviteiten. De opdrachtgever beoogt met het onderzoek de gemeentelijke paraaf te krijgen voor het onderdeel archeologie. Aanvullende wensen zijn niet kenbaar gemaakt.

1.2 AFBAKENING PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied (tevens onderzoeksgebied) betreft de Slagenweg 13 in Zuidwolde, gemeente De Wolden (DR), zie onderstaande afbeelding. Het plangebied heeft een omvang van circa 4750 m².

Afbeelding 1. Ligging van het plangebied. Bron: pdok.nl

1.3 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Provincie	Drenthe
Gemeente	De Wolden
Plaats	Zuidwolde
Beheerder/eigenaar grond	J. Jonkman
Toponiem	Slagenweg 13
Kadastrale perceelnummer(s) ¹	ZWD02 – L - 497
Laagland Archeologie projectnummer	EB-ZUSL222
Datum conceptrapportage	28-6-2022
Datum definitief rapport	7-7-2022
XY-coördinaten	226565/519730
	226555/519669
	226460/519686
	226465/519720

¹ kadastralekaart.com

Inventariserend veldonderzoek - karterende fase Slagenweg 13 te Zuidwolde, gemeente De Wolden, Drenthe

Kaartblad ²	22A
Oppervlakte/lengte Plangebied	ca 4750 m2
Datering	Laat Paleolithicum - Vroeg Neolithicum
Complextype	bewoning (inclusief verdediging)
Onderzoeksmeldingsnr	5270698100
AMK-terrein	n.v.t.
Vondstmeldingsnr.	n.v.t.
Type onderzoek	Inventariserend veldonderzoek - karterende fase
Datum begin veldonderzoek	22-06-2022
Datum eind veldonderzoek	22-06-2022
Opdrachtgever	J. Jonkman
Goedkeuring bevoegde overheid	6 juli 2022
Bevoegde overheid	Gemeente de Wolden
Adviseur namens bevoegde overheid	Stichting Libau
Beheer documentatie	Noordelijk Archeologisch Depot (NAD) E-depot voor de Nederlandse archeologie Archief Laagland archeologie BV
Uitvoerder	Laagland Archeologie BV Virulyweg 21F-G 7602 RG Almelo 06 51 95 35 53
Projectleider/opsteller onderzoek	Erwin Brouwer erwin.brouwer@laaglandarcheologie.nl

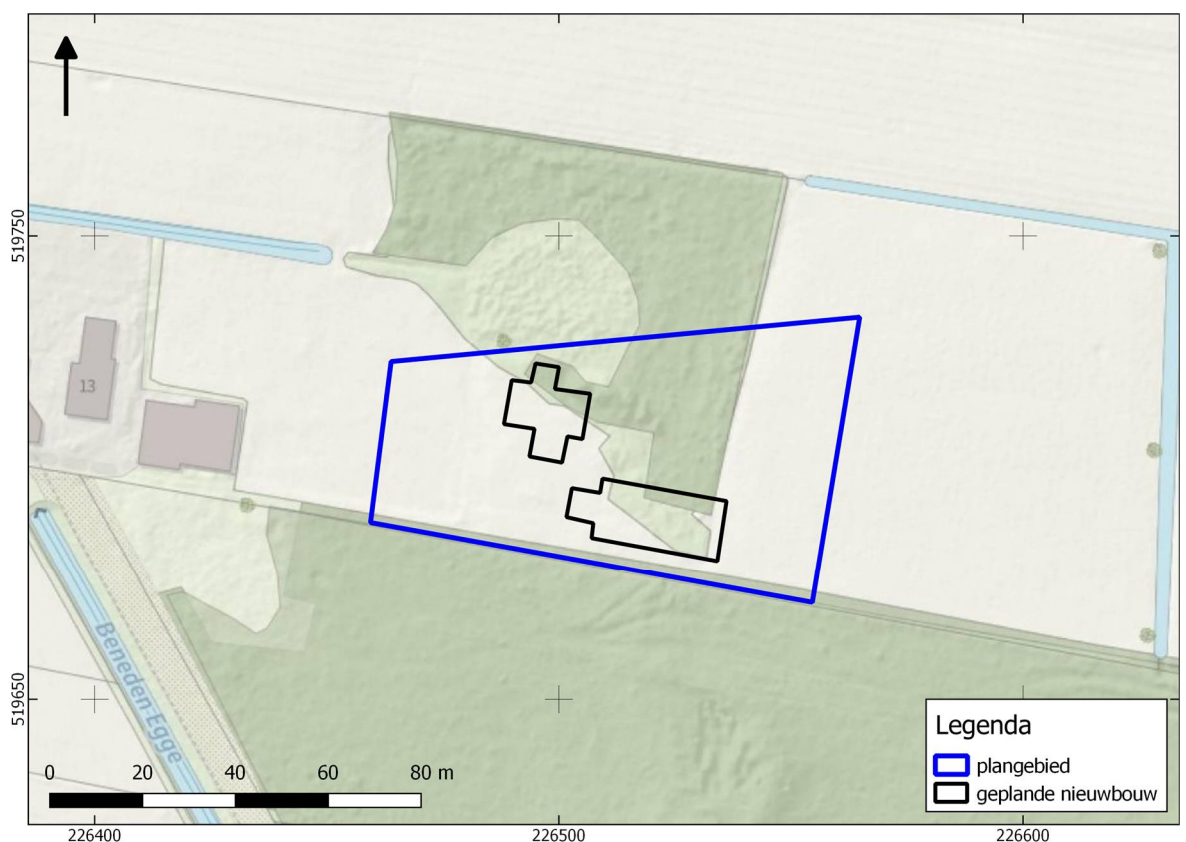
Tabel 1. Objectgegevens.

² www.imergis.nl/htm/opentopo800.htm

1.4 HUIDIGE SITUATIE EN TOEKOMSTIG GEBRUIK

Het plangebied is momenteel deels in gebruik als erf en grasland. Het terrein bevat voor zover bekend geen kelders of andere ondergrondse kunstwerken en er zijn geen historisch waardevolle bouwwerken in het plangebied aanwezig.³ In de nieuwe situatie wordt de huidige bebouwing even ten westen van het plangebied gesloopt. In het plangebied is een nieuwe woning met schuur voorzien.

Onderstaande afbeelding toont de contouren van de geplande nieuwbouw. Deze wijken iets af van eerdere plannen (zie Ponten e.a., 2022).

Afbeelding 2. Huidige situatie (boven) en nieuwe situatie (onder). Bron:pdok.nl

1.5 GEMEENTELIJK BELEID

In het bestemmingsplan Buitengebied (art. 30) ligt het plangebied in een zone Waarde – Archeologie. Het bestemmingsplan verwijst voor wat betreft de

³ bron: gemeentelijke monumentenlijst

archeologische verwachting naar de gemeentelijke archeologische beleidskaart (**Fout! Verwijzingsbron niet gevonden.**). Hierop ligt het plangebied in een zone met een hoge of middelhoge verwachting en in een depressie/laagte. Voor zones met een hoge of middelhoge verwachting is archeologisch onderzoek verplicht bij bodemingrepen groter dan 1000 m² en dieper dan 30 cm. De omvang van de geplande verstoringen overschrijdt de vrijstellingsgrenzen zoals die in het vigerende gemeentelijk archeologiebeleid zijn aangegeven. In het bestemmingsplan is geen specifiek beleid aangegeven ten aanzien van ingrepen in depressies/laagten, maar op de gemeentelijke beleidskaart is aangegeven dat archeologisch onderzoek verplicht is ongeacht omvang en diepte van de geplande ingreep.

1.6 ONDERZOEKSDOEL

Het uitgevoerde onderzoek behoort tot de eerste fasen in het huidige archeologische onderzoeksproces (zie bijlage 1). In een eerder stadium is een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek uitgevoerd. Op basis van het bureauonderzoek geldt een hoge verwachting op resten uit de periode Laat-Paleolithicum tot en met Vroeg-Neolithicum. Voor de periode Laat Neolithicum tot en met de Vroege middeleeuwen geldt een middelhoge verwachting en voor de periode Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe Tijd geldt een lage verwachting. Deze verwachting is getoetst door middel van verkennende boringen. Daaruit is gebleken dat er in het plangebied sprake is van een grotendeels intact bodemprofiel en moet het verwachtingsmodel worden gehandhaafd. Het hier beschreven karterende booronderzoek heeft tot doel vindplaatsen (archeologische indicatoren) op te sporen.

2 SAMENVATTING EERDER ONDERZOEK

Onderstaande tekst is overgenomen van Ponten e.a., 2022.

Het bureauonderzoek had tot doel een archeologisch verwachtingsmodel op te stellen. Centraal staat daarbij de vraag of en zo ja welke archeologische resten (complextypen, datering, diepteligging en gaafheid) in het plangebied kunnen worden verwacht. Hiertoe zijn landschappelijke, archeologische en historische bronnen geraadpleegd. Voor het bureauonderzoek zijn twee locaties bestudeerd. Op de westelijke locatie staat momenteel een (vervallen) boerderij met enkele bijgebouwen. Deze worden gesloopt. De oostelijke locatie is momenteel onbebouwd; hier is een nieuwe woning met schuur voorzien.

De westelijke locatie ligt voor de helft op een dekzandrug en voor de andere helft op een grondmorenerug. De oostelijke locatie ligt grotendeels op een laagte (ven). Bodemkundig liggen beide locaties in een zone met lemige veldpodzolgronden. Ten noordwesten van het plangebied zijn meerdere vuursteenvindplaatsen uit het Mesolithicum aangetroffen. Op wat hoger gelegen gronden nabij het onderzoeksgebied zijn een aantal grafheuvels (Neolithicum – Bronstijd) bekend. In historische tijden is het plangebied waarschijnlijk tot in ieder geval 1875 onbebouwd gebleven. Op oude kaarten is het aangegeven als heide/woeste gronden. Het terrein was rond 1832 al wel in ontginning genomen. Op basis van het bureauonderzoek geldt een hoge verwachting voor resten uit de periode Laat-Paleolithicum tot en met Vroeg-Neolithicum. Voor de periode Laat Neolithicum tot en met de Vroege middeleeuwen geldt een middelhoge verwachting en voor de periode Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe Tijd geldt een lage verwachting.

Het verkennende booronderzoek richtte zich op het oostelijke plangebied waar bodemingrepen zijn voorzien. Dit onderzoek heeft tot doel het verwachtingsmodel te toetsen en zo nodig aan te vullen. Hiertoe zijn verspreid over het toegankelijke deel van het plangebied verkennende boringen gezet. In dit stadium is verkennend booronderzoek de meest efficiënte onderzoekswijze om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen.

Uit het verkennend booronderzoek blijkt dat er sprake is van een grotendeels intact bodemprofiel. Op de geplande locatie van de nieuwe woning is nog een restveenpakket aanwezig, behorend bij het wat noordelijker gelegen ven. De in het bureauonderzoek geformuleerde archeologische verwachting dient op basis van het verkennend booronderzoek te worden gehandhaafd.

HOOFDSTUK 3 VELDONDERZOEK

3.1 BESCHRIJVING ONDERZOEKSMETHODIEK

Het veldonderzoek bestond uit het zetten van twaalf karterende boringen. De karterende boringen hebben tot doel vindplaatsen op te sporen. Op basis van het verwachtingsmodel is karterend booronderzoek een effectieve onderzoeksmethode om de archeologische potentie van het plangebied in kaart te brengen.

Het hele plangebied was toegankelijk voor archeologisch booronderzoek. Voor aanvang van het veldonderzoek is een Plan van Aanpak (PvA) opgesteld en gedeponneerd in Archis3. Conform het advies in het voorgaande onderzoek en de Leidraad Karterend Booronderzoek⁴ is uitgegaan van een boorgrid van 20 boringen per ha en zijn de boringen uitgevoerd met een Edelmanboor met een diameter van 15 cm. Het boorgrid is zodanig uitgezet dat te verstoren delen van het plangebied (nieuwbouwlocaties) optimaal zijn vertegenwoordigd. Relevante lagen van de boorkernen zijn op archeologische indicatoren gezeefd over een maaswijdte van 4 mm.

De boringen zijn gemeten met GPS met een nauwkeurigheid van 3 m. Het bodemprofiel is beschreven volgens de norm NEN 5104 en ASB. De NAP-maaiveldhoogtes van de boringen zijn bepaald aan de hand van het AHN. De profielbeschrijvingen zijn opgenomen in bijlage 4. De boorpuntenkaart met de posities van de boringen is opgenomen in bijlage 3.

3.2 RESULTATEN: LITHOLOGIE, LITHOGENESE EN BODEMONTWIKKELING

De aangetroffen bodemopbouw is vergelijkbaar met dat van het voorgaande verkennende booronderzoek. Onder een verstoord pakket van gemiddeld ongeveer 35 cm is sprake van een intacte B-horizont van ongeveer 20 cm, gevolgd door een BC-horizont van eveneens 20 cm. Nabij het ven is opnieuw restveenpakket aangetroffen. In het dekzand is af en toe een enkel grindje gezien.

⁴ Tol e.a., 2012.

3.3 RESULTATEN: ARCHEOLOGIE

In de archeologisch relevante lagen (A- AE-, B-, BC- en top C-horizont) zijn geen archeologische indicatoren gezien. In de opgebrachte laag (0 – 50 cm -mv) van boring 8 zijn brokjes houtskool en minieme vuursteenfragmentjes aangetroffen. Vlakbij deze boring lagen (recente) houtskoolbrokken aan het maaiveld, waardoor het in het opgebrachte pakket aangetroffen houtskool waarschijnlijk geen archeologische relevantie heeft. De vuursteenfragmentjes tonen geen sporen van bewerking en de laag waarin ze zijn aangetroffen is – gezien ook de aanwezigheid van leembrokken – van elders afkomstig. De vondsten zijn in het veld gedeselecteerd. In de onderliggende verstoorde laag (sterk zandig veen, van 50 – 60 cm -mv) zijn twee vuursteenfragmentjes gezien die eveneens geen sporen van bewerking vertonen. Ook dit betreft natuurlijk vuursteen en is in het veld gedeselecteerd.

HOOFDSTUK 4 CONCLUSIE EN VERWACHTING

Het karterend booronderzoek heeft geen relevante indicatoren opgeleverd. Op basis daarvan kan worden aangenomen dat in het plangebied geen vindplaats aanwezig is. De archeologische verwachting kan daarmee voor alle archeologische perioden worden bijgesteld naar 'laag'.

HOOFDSTUK 5 SELECTIEADVIES

Op basis van het uitgevoerde booronderzoek is de kans klein dat het plangebied archeologische sporen bevat. Ondanks dat in het plangebied een overwegend intact podzolprofiel aanwezig is, zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen. Op basis daarvan kan worden aangenomen dat het plangebied geen bewoning heeft gekend. Om deze reden adviseren we geen vervolgonderzoek uit te voeren en het plangebied vrij te geven.

We adviseren voor wat betreft het onderzochte gebied (zie Afbeelding 1) in het bestemmingsplan geen aanduiding omtrent archeologie op te nemen. Dit advies is overgenomen door de gemeente De Wolden, hierin vertegenwoordigd door de archeologisch adviseur van de gemeente.

Mochten bij graafwerkzaamheden onverhoopt toch archeologische resten worden aangetroffen, dan geldt conform de Erfgoedwet (art. 5.10) een meldingsplicht. Dit kan bij Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (033 421 74 56) of via de website: www.cultureelerfgoed.nl/contact.

literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2005 (1997). *Landschappelijk Nederland. De fysisch geografische regio's*. Assen.
- Berendsen, H.J.A., 2008. *De vorming van het land*. Assen.
- Borsboom, A.J. en J.W.H.P. Verhagen, 2012. KNA Leidraad Inventariserend Veldonderzoek. Deel: Proefsleuvenonderzoek (IVO-P). Gouda.
- Bosch, J.H.A., 2008. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A*.
- Mulder, E.F.J. de., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Groningen.
- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.
- Ponten A. en E. Brouwer, 2022. *Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek – karterende fase De Slagenweg 13 te Zuidwolde, gemeente De Wolden (DR). Laagland archeologie rapport 792*. Almelo.
- Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen en M. Verbruggen, 2012. *Leidraad inventariserend veldonderzoek; Deel: karterend booronderzoek v2*. SIKB

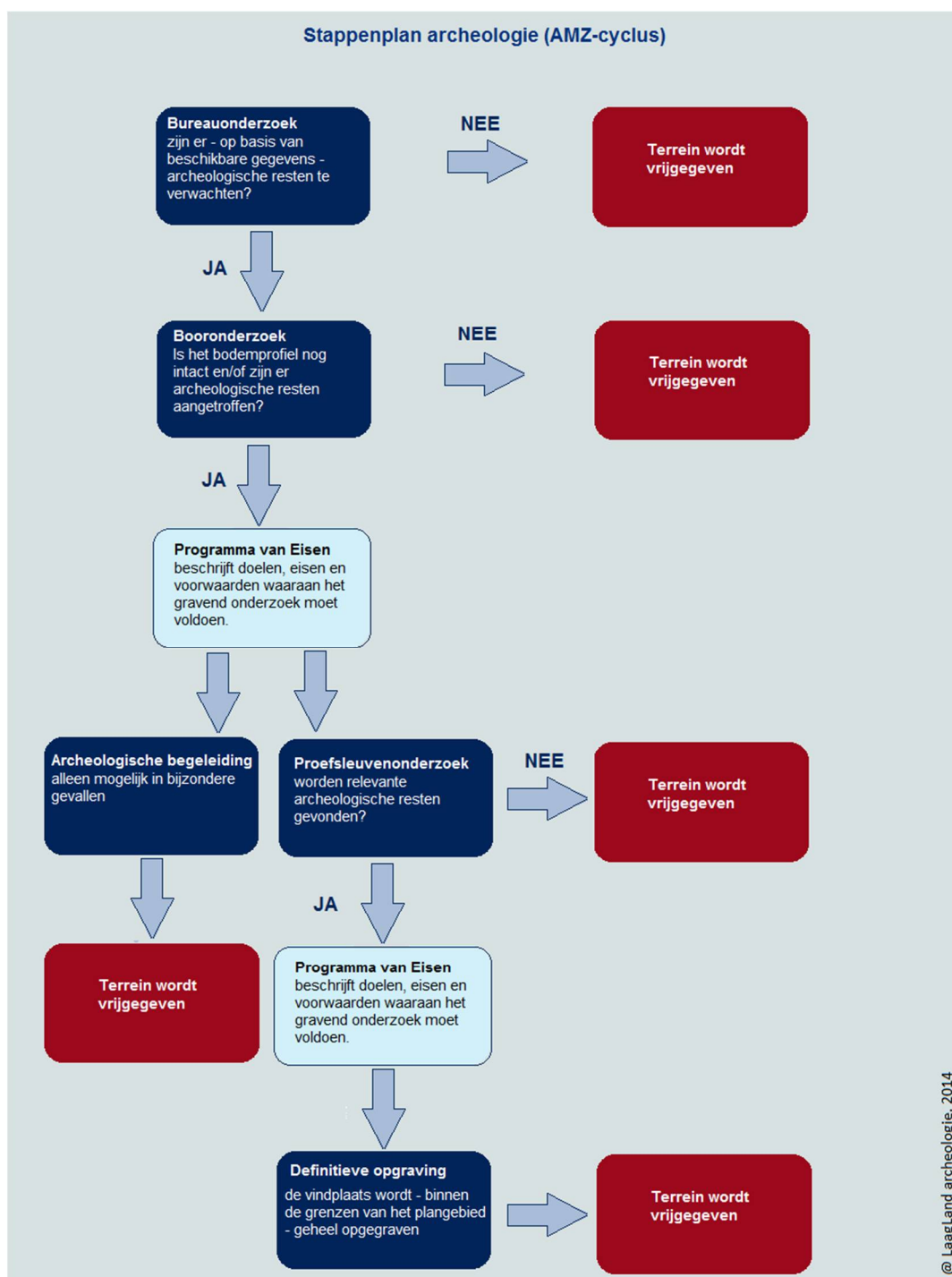
Archeologische databases/internetbronnen

ArchisIII
www.boorstaten.nl
www.topotijdreis.nl
www.hisgis.nl
www.grondwatertools.nl
www.kadastralekaart.com

Gebruikte kaarten

Topografische kaart, schaal 1:10.000. Bron: www.pdok.nl. Geraadpleegd op 23-6-2022

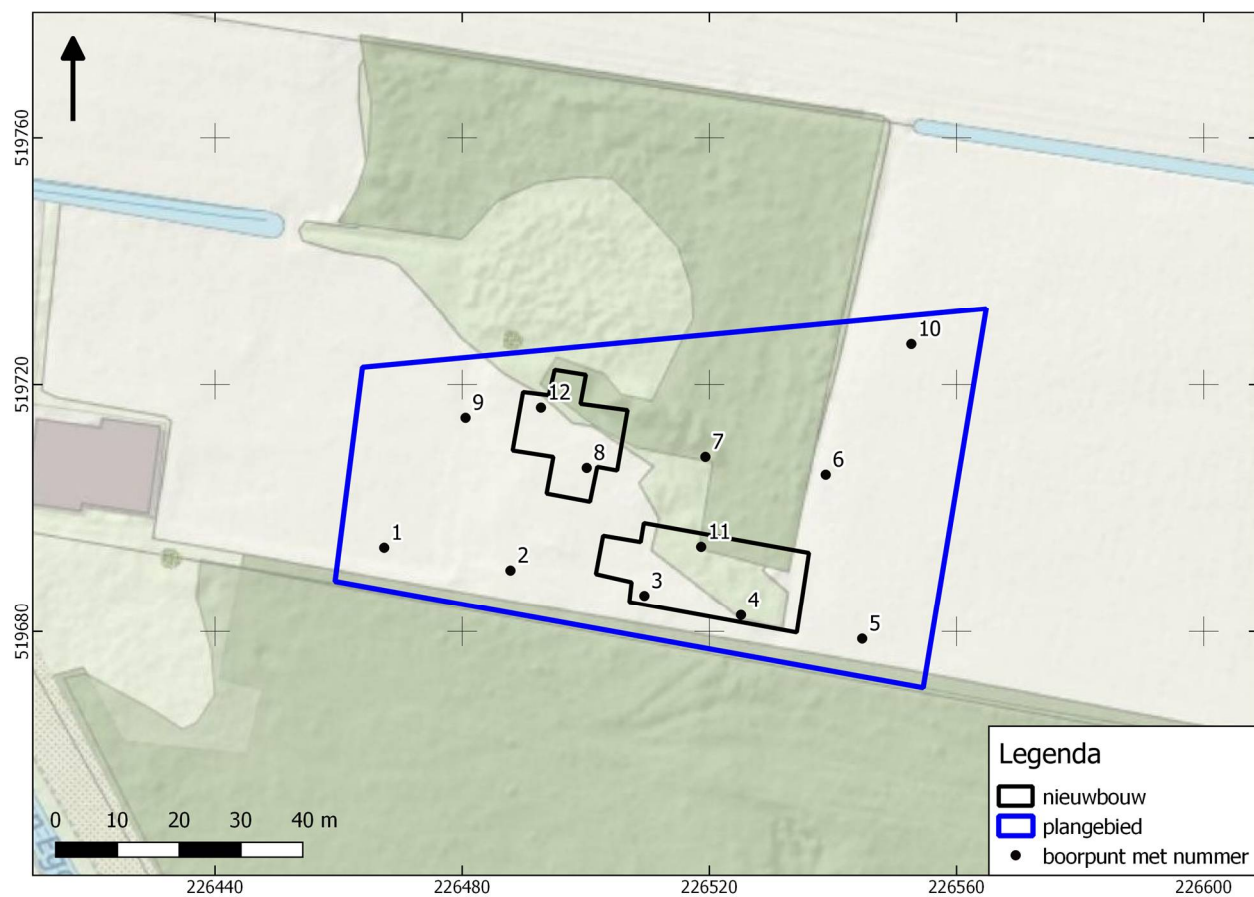
BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

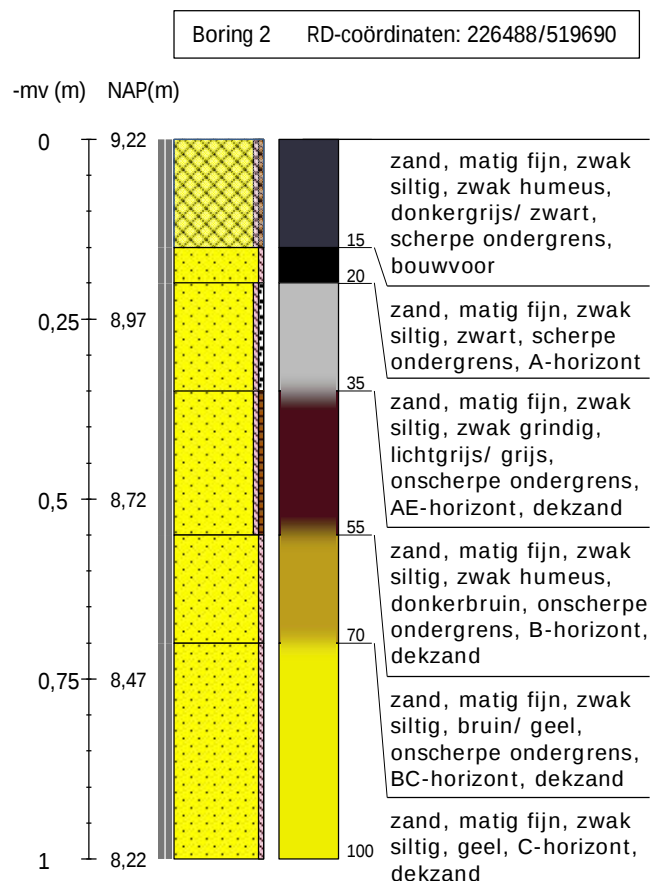
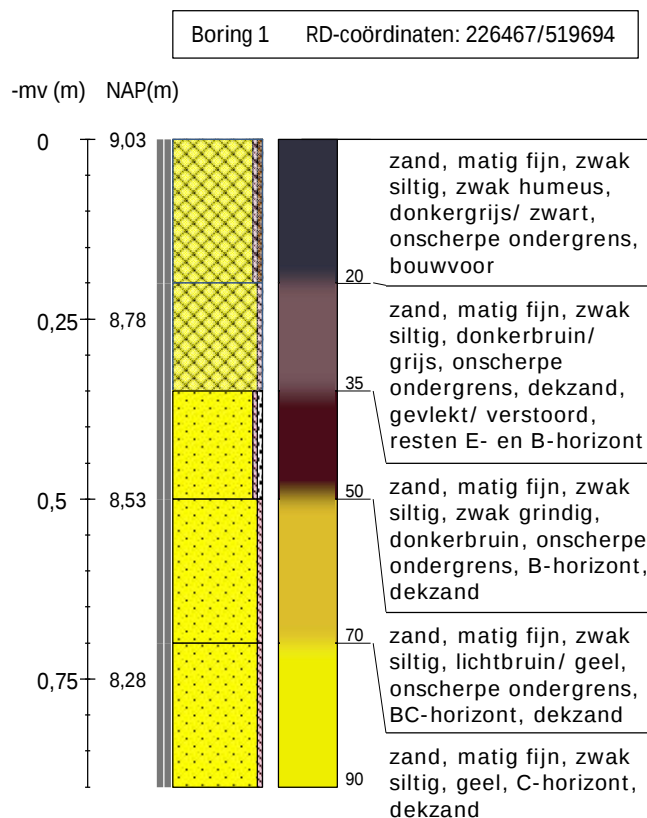
Archeologische perioden			Datering	
Nieuwe tijd		C	-1795	
		B	-1650	
		A	-1500	
Middeleeuwen		Laat	-1250	
		Vol	-1050	
		vroeg	Ottoons	-900
			Karolingisch	-725
			Merovingisch	-450
Romeinse tijd		Laat	-270	
		Midden	-70 na Chr.	
		Vroeg	-15 voor Chr.	
Prehistorie	Ijzertijd	Laat	-250	
		Midden	-500	
		Vroeg	-800	
	Bronstijd	Laat	-1100	
		Midden	-1800	
		Vroeg	-2000	
	Neolithicum	Laat	-2850	
		Midden	-4200	
		Vroeg	-4900/5300	
	Mesolithicum	Laat	-6450	
		Midden	-8640	
		Vroeg	-9700	
	Paleolithicum	Jong	-35.000	
		Midden	-250.000	
		Oud		
@ Laagland Archeologie, 2014				

BIJLAGE 3 BOORPUNTENKAART VELDONDERZOEK

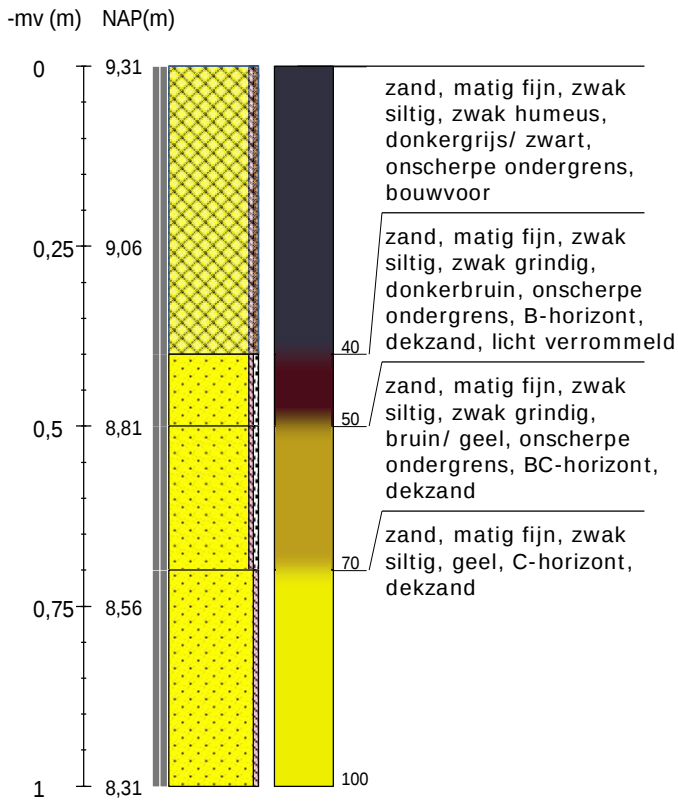

BIJLAGE 4 BOORSTATEN

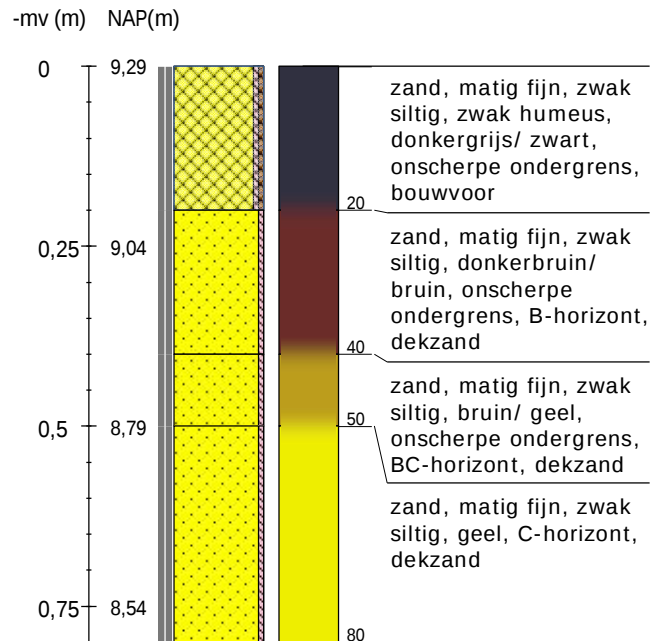
VELDONDERZOEK

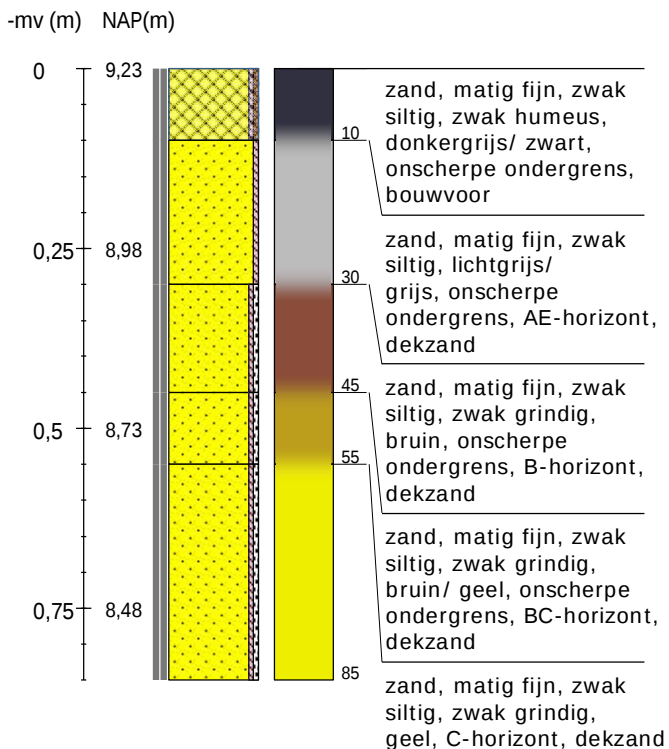
Boring 3 RD-coördinaten: 226509/519686

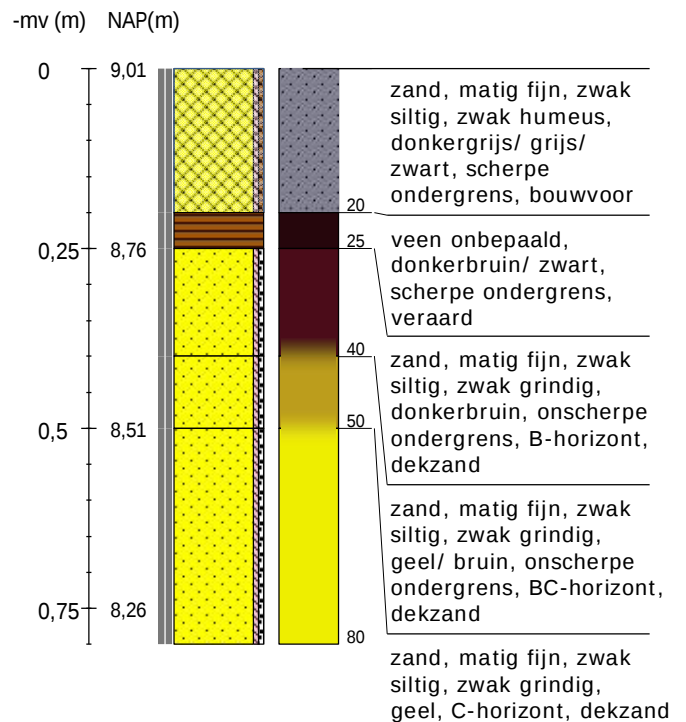
Boring 4 RD-coördinaten: 226525/519683

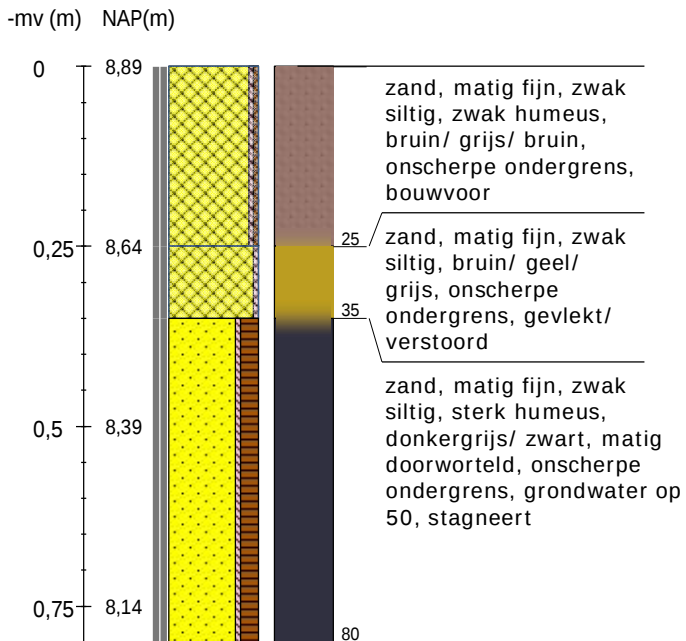
Boring 5 RD-coördinaten: 226545/519679

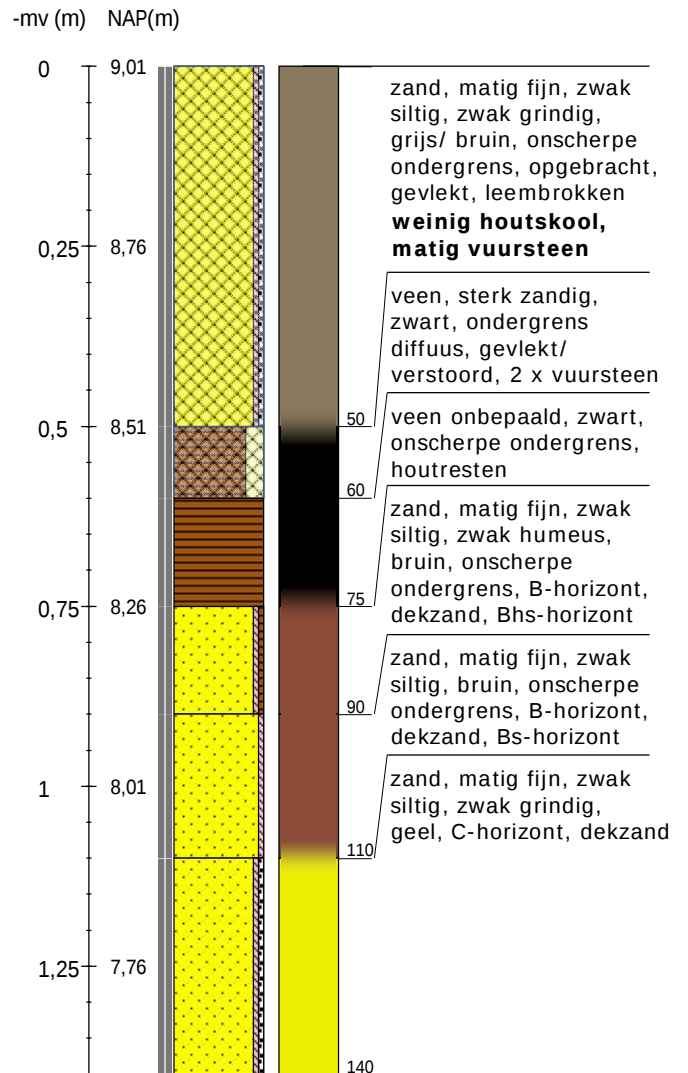
Boring 6 RD-coördinaten: 226539/519705

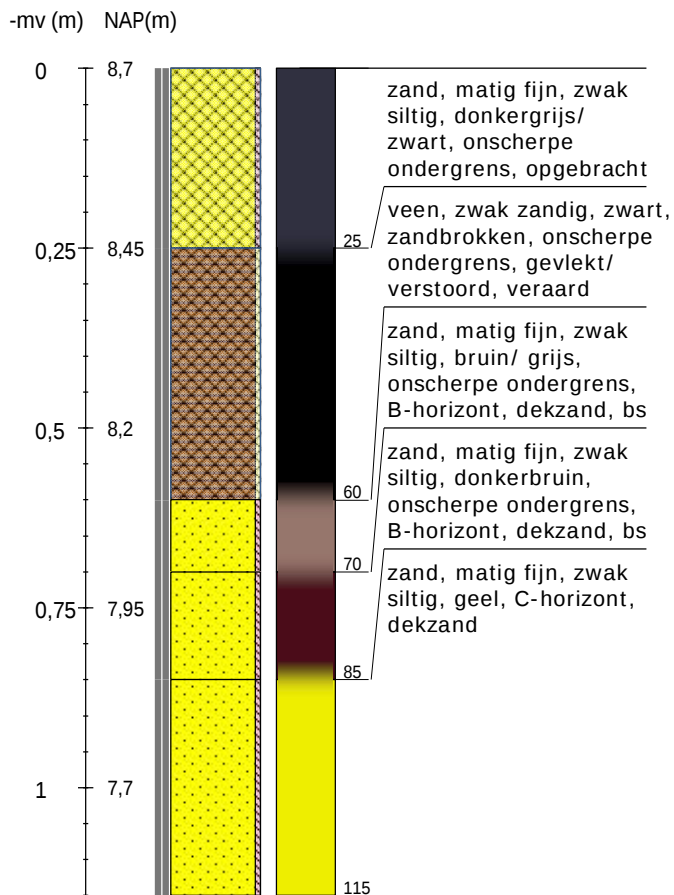
Boring 7 RD-coördinaten: 226519/519708

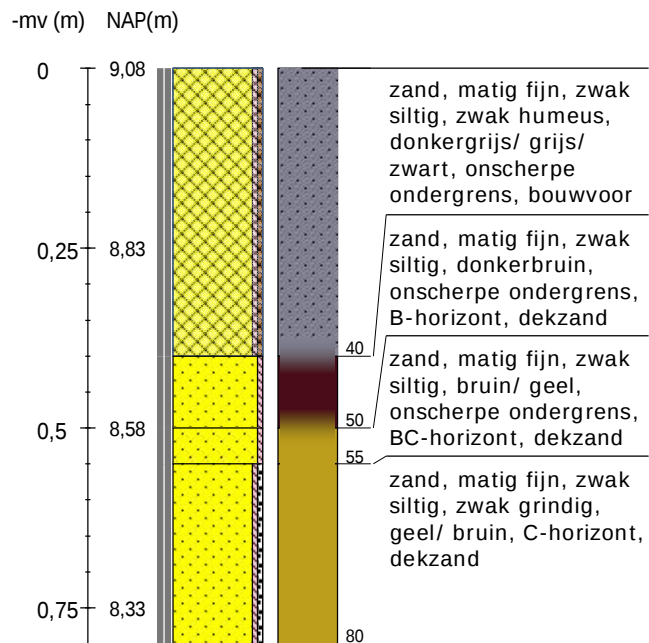
Boring 8 RD-coördinaten: 226500/519707

Boring 9 RD-coördinaten: 226481/519715

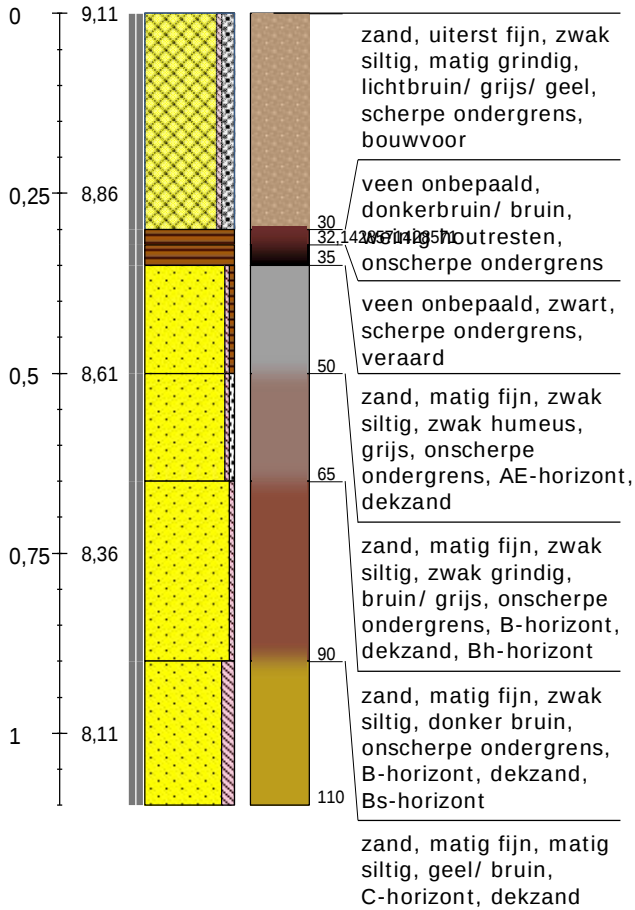

Boring 10 RD-coördinaten: 226553/519727

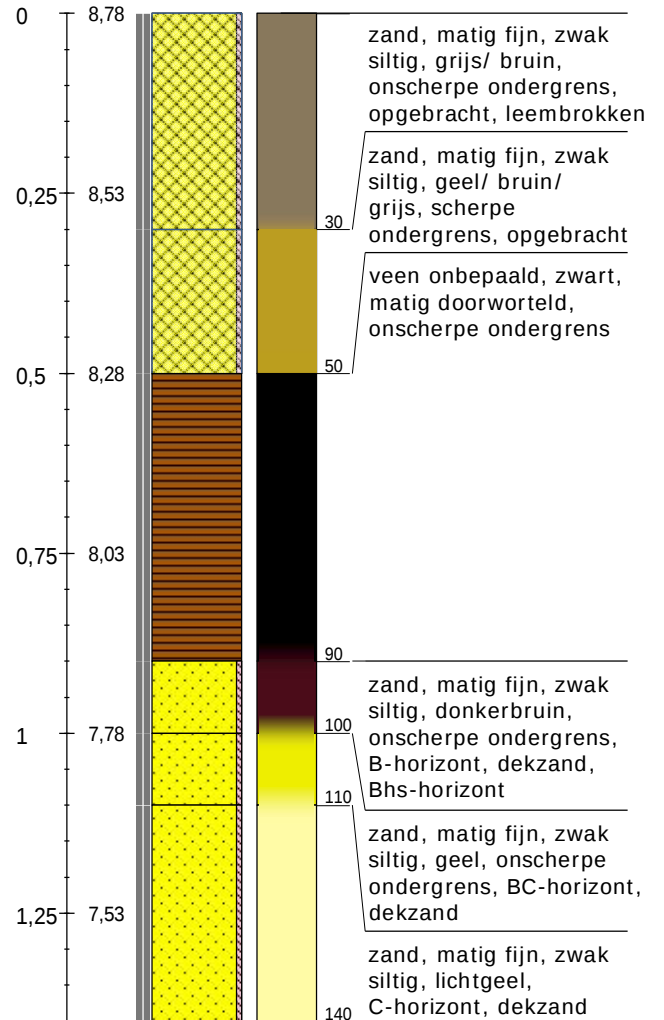
Boring 11 RD-coördinaten: 226519/519694

-mv (m) NAP(m)

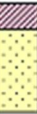
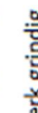

Boring 12 RD-coördinaten: 226493/519716

-mv (m) NAP(m)

Legenda (conform NEN 5104, boorbeschrijvingsnorm van NITG-TNO en ASB)

Zand 	Veen 	Zandmediaan uiterst fijn < 105 µm zeer fijn 105 - < 150 µm matig fijn 150 - < 210 µm matig grof 210 - < 300 µm zeer grof 300 - < 420 µm uiterst grof 420 - < 2000 µm Zandsortering goed gesorteerd D60/D10 < 1,8 matig gesorteerd D60/D10 1,8 < 3 slecht gesorteerd D60/D10 > 3	Boortype Edelmanboor Ø 7 cm Edelmanboor Ø 10 cm Edelmanboor Ø 12 cm Edelmanboor Ø 15 cm Guts Ø 2 cm Guts Ø 3 cm Riverside boor Ø 7 cm
Klei 	Grind 	Inclusies/archeologische indicatoren (resten van planten, wortels, schelpen, wortels, hout, baksteen, puin, kolengruis, glas, aardewerk, houtskool, vuursteen, bot, fosfaat) weinig < 1% matig 1-10% veel > 10%	Mechanische boor Ø 10 cm Mechanische boor Ø 12 cm Mechanische boor Ø 15 cm Mechanische boor Ø 20 cm
Leem 	Overige toevoegingen 	Begrenzing onderliggende laag scherp overgangsgebied < 0,3 cm onscherp overgangsgebied 0,3 - < 3 cm diffuus overgangsgebied 3 cm - < 10 cm	Grondwaterstand GHG GWG GLG
		Kalkgehalte kalkloos geen opbruising, minder dan 0,5% CaCO ₃ kalkarm hoorbare opbruising, circa 0,5 - 1 à 2 % CaCO ₃ kalkrijk zichtbare opbruising, 1 à 2% CaCO ₃	© Boorstaten - www.boorstaten.nl

BIJLAGE 5 VERKLARENDE

WOORDENLIJST

AMK-terreinen - De AMK (Archeologische Monumentenkaart) is een bestand van alle bekende, behoudenswaardige archeologische terreinen in Nederland. Op de kaart staan terreinen van archeologische, hoge archeologische en zeer hoge archeologische waarde (al dan niet wettelijk beschermd) aangegeven. De AMK wordt niet meer geactualiseerd.

ARCHIS3 - Archis3 (Archeologisch Informatiesysteem) is een databank waarin gegevens over archeologisch onderzoek, vindplaatsen en terreinen in Nederland zijn opgeslagen.

Bronstijd - In de Bronstijd (2.000 – 800 voor Chr.) werden voor het eerst voorwerpen van brons – een legering van koper en tin – gemaakt, hoewel vuursteen nog steeds breed toegepast werd. Aardewerk uit deze periode is meestal zeldzaam en van slechte kwaliteit ('hondebrokaardewerk'). Waarschijnlijk werden veel tradities en gebruiken uit het Neolithicum in deze periode voortgezet, waaronder aanvankelijk het gebruik overledenen in grafheuvels bij te zetten. Later, rond 1.200 voor Chr. werd begraving vervangen door crematies, die in urnenvelden en soms ook in oudere grafheuvels werden bijgezet.

Es – een es (enk, eng) is een areaal bouwland dat door meerdere grondgebruikers wordt gebruikt. Een es is ruimtelijk begrensd en als zodanig herkenbaar, maar de individuele percelen zijn niet gescheiden door duidelijk herkenbare grenzen.

Mesolithicum - Het Mesolithicum (8.800 – 4.900 voor Chr.) begon tijdens het begin van het Holoceen. De gemiddelde temperatuur steeg. Vegetatie ontwikkelde zich sterk en de variatie in flora en fauna nam toe. De mens trok als jager/verzamelaar door het land. Materiële resten uit deze periode worden gekenmerkt door kleine vuursteenvoorwerpen (microlithen).

Middeleeuwen - De Middeleeuwen duurden van 450 – 1500 na Chr. Over de periode vlak na het definitieve vertrek van de Romeinen uit Nederland is weinig bekend. Tot op heden zijn relatief weinig vindplaatsen uit deze periode aangetroffen. Er zijn sterke vermoedens dat resten uit deze periode voor een belangrijk deel onder de huidige oude stads- en dorpskernen en oude akkercomplexen liggen. Vanaf ongeveer de 10^e eeuw ontstaat er weer enige stabiliteit en is sprake van een min of meer centraal gezag. De maatschappij raakt gefeodaliseerd. In deze periode werd een begin gemaakt met de ontginning van veen, heide en bos.

Neolithicum - Het Neolithicum (5.300 – 2.000 voor Chr.) wordt gekenmerkt door een overschakeling van jagen/verzamelen naar landbouw en veeteelt. De mens ging zich op een min of meer vaste locatie vestigen. Aanvankelijk werd daarnaast nog gejaagd en verzameld, maar meer en meer werd de mens agrariër. Doordat men zich op een locatie kon vestigen, namen de materiële bezittingen sterk toe. Men bouwde boerderijen en andere constructies en creëerde voorwerpen van aardewerk en geslepen steen. De bevolking kon groeien en de samenlevingen werden complexer. Uit deze periode zijn hunebedden en grafvelden/-heuvels bekend.

Paleolithicum - Gedurende het Paleolithicum (300.000 – 8.800 voor Chr.) is Nederland wel bezocht door de mens (*Homo Sapiens Sapiens* en *Homo Sapiens Neanderthalensis*) gedurende de warmere perioden. Sporen zijn echter schaars en vaak verstoord. De mens trok destijds als jager/verzamelaar rond in kleine groepen. Afhankelijk van het seizoen en aanwezige voedselbronnen werden steeds wisselende, tijdelijke kampementen bewoond.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) – De RCE is een onderdeel van het ministerie van OCW. Het voert wet- en regelgeving uit, ontwikkelt kennis en geeft advies over rijksmonumenten, landschap & omgeving, archeologie en roerend erfgoed.